

INSTRUMENTAR ELECTRONIC PENTRU TRADUCĂTORUL ȘI EXEGETUL CONTEMPORAN AL SFINTEI SCRIPTURI

PROF. DR. MIHAI VALENTIN VLADIMIRESCU

Universitatea din Craiova
vladimirescu_mihai@yahoo.com

Abstract: This paper aims to offer a general presentation of three of the most important pieces of software for the contemporary translator and exegete of the Bible. The electronic tools available nowadays cover almost all the areas of biblical studies, from critical editions to dictionaries and lectionaries, and allow the research a great flexibility in working with various sources and scholarly literature. Although in our paper we focus only on BibleWorks, Libronix DLS and Logos Bible Software, one can find many more tools available on the internet, either payware (most of them) or freeware.

Keywords: Bible, Bible software, BibleWorks, Libronix, Logos Bible Software

1. Introducere

Apariția și dezvoltarea software-urilor dedicate studiilor biblice, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea și, mai ales, în secolul al XXI-lea, reprezintă un mare câștig pentru traducătorul și exegetul Sfintei Scripturi. A devenit, astăzi, mult mai ușor să ai acces la textele originale și la cele mai bune traduceri în limbi moderne, să folosești, în același timp și fără a manevra tomuri uriașe, concordanțe, dicționare și lexicoane, să realizezi exegeze complexe pentru fiecare verset și să navighezi, cu o viteză incredibilă, printre variante textuale, etimologii și comentarii biblice de înaltă ținută academică. Firește, un asemenea arsenal de instrumentar electronic contribuie în mod semnificativ la scurtarea timpului necesar documentării și redactării studiilor și lucrărilor, făcând, totodată, posibilă demararea unor proiecte de amploare, atât de puțin prezente în peisajul studiilor biblice din țara noastră. Existența unor programe de calculator dedicate acestui domeniu nu rezolvă, însă, de la sine toate problemele, pentru că, de cele mai multe ori, costurile implicate de achiziția și actualizarea acestor software-uri, în formele lor cele mai extinse, sunt enorme, mai ales pentru mediul academic românesc. De asemenea, modul în care firmele producătoare concep licențele de utilizare face, adesea, dificilă achiziționarea și folosirea unor asemenea programe în cadrul unor echipe de lucru angajate în proiecte de cercetare. Există, însă, la nivelul majorității producătorilor, disponibilitatea de a negocia aceste licențe în cazul instituțiilor de învățământ

superior sau al institutelor de cercetare, atâta vreme cât se ajunge la un numitor comun în privința parametrilor utilizării.

Ne-am propus ca în materialul de față să prezentăm cele mai importante facilități pe care le prezintă trei dintre software-urile de referință din domeniul studiilor biblice. Considerăm că efortul depus de traducătorii și exegeții Sfintei Scripturi, ca și de toți ceilalți bibliști, ar fi cu mult diminuat prin utilizarea unor astfel de programe, în vreme ce rezultatele muncii lor ar cunoaște o creștere calitativă. Dacă pentru pachetele *premium*, costurile nu pot fi acoperite, în majoritatea cazurilor, decât prin intermediul unor finanțări instituționale masive, în ceea ce privește pachetele minimale, și ele extrem de utile, acestea sunt mult mai accesibile și oferă avantaje importante cercetătorului care le utilizează.

2. BibleWorks (versiunile 7, 8 și 9)¹

BibleWorks este unul dintre software-urile de tradiție în domeniul studiilor biblice. Programul este dezvoltat de compania omonimă, al cărei sediu central se găsește în Statele Unite ale Americii, în orașul Norfolk, din Virginia. Conform descrierii producătorilor, programul își propune să ofere un pachet amplu, cuprinzând cele mai importante unelte pentru interpretarea Sfintei Scripturi, în originalele ebraic, respectiv grec. Lucru pe care îl și reușește, dovada fiind popularitatea de care se bucură software-ul, aflat astăzi la versiunea cu numărul nouă. Desigur, costurile sunt destul de ridicate, în valori absolute, însă raportat la materialele conținute și la facilitățile oferite, ele sunt pe deplin justificate.

În primul rând, despre *BibleWorks* – și aici ne referim, în principal, la versiunea a opta – trebuie spus că include un număr impresionant de ediții biblice, atât în limbile originale, cât și în traduceri moderne, care permit o analiză comparativă profundă a textului scripturistic (Carr 2010: 10). La instalarea programului, utilizatorul își poate alege edițiile pe care le consideră importante pentru profilul său de cercetare sau studiu, astfel încât să poată dispune de facilitățile oferite într-o manieră cât mai eficientă. Firește, cel mai mare interes îl prezintă edițiile în limbile originale, ebraică și greacă, precum și, eventual, în latină. De asemenea, pentru un traducător sau un exeget s-ar putea dovedi semnificative și traduceri moderne în engleză, franceză sau germană. În ceea ce privește originalul ebraic, el este disponibil sub forma unei ediții digitale a textului din *Codexul de la Leningrad*, cel mai vechi manuscris al Bibliei ebraice în text masoretic, datând din anul 1008 sau 1009. De asemenea, *BibleWorks* conține și ediții ale Noului Testament în limba ebraică, precum cele ale lui Delitzsch, din anul 1877, sau Salkinson-Ginsburg, din anul 1886. Tot la capitolul textelor ebraice au fost trecute și câteva ediții de limbă siriacă, așa cum este cea publicată de Societatea Biblică Britanică, în anul 1905, al

¹ Site-ul oficial al programului de calculator, <http://www.bibleworks.com>, conține toate informațiile necesare și utile potențialului cumpărător sau utilizatorului, aici incluzând documentație, module de expansiune, ghiduri sau resurse specializate pentru diverse categorii de utilizatori.

cărei text este încă extrem de apreciat, fiind folosit, în particular pentru Noul Testament, și în redactarea edițiilor critice din secolul al XXI-lea. *BibleWorks* include și ediții ale *Targumim*, special pregătite în variantă digitală, pentru a înlesni studiul și cercetarea (Hayes & Holladay 2007: 218-219).

În ceea ce privește ramura greacă a edițiilor biblice, trebuie semnalată prezența celor mai reprezentative ediții moderne ale *Septuagintei*, și anume cea a lui Tischendorf și, în primul rând, cea lui Rahlfs, precum și a celei de-a douăzeci și șaptea ediții a celebrului Nou Testament editat de Nestle și Aland. De asemenea, *BibleWorks* include și așa-numitul text bizantin, așa cum apare el în versiunea oficială a Sfintei Scripturi folosite de Biserica Ortodoxă a Greciei. Sunt disponibile, ca și în cazul textului ebraic, o serie de ediții care cuprind și analiza morfologică a fiecărui verset scripturistic, caracteristică extrem de utilă, mai ales acolo unde textul original prezintă anumite dificultăți de traducere determinate de particularitățile lingvistice. Textul latin este și el bine reprezentat, prin trei ediții extrem de importante: celebra *Vulgata clementină*, pentru care este folosit textul ediției din anul 1598 (retipărit de Migne, în anul 1880), *Nova Vulgata*, textul oficial al Bisericii Romano-Catolice, începând din anul 1979, precum și ediția critică realizată de cercetătorii de la Beuron și Tübingen, începând cu anul 1969, și publicată de prestigioasa Deutsche Bibelgesellschaft. Din păcate, *BibleWorks* nu cuprinde și aparatul critic al acestei ediții. Începând cu versiunea a noua a programului, a fost inclus și un modul pentru traducerea și analiza cuvintelor din edițiile latine.

Resursele oferite de modulul mai larg dedicat edițiilor textului Sfintei Scripturi sunt, însă, mult mai numeroase. Așa cum spuneam, utilizatorul își poate alege limbile moderne pentru care să instaleze traducerile disponibile. Astfel, el poate avea acces la ediții de referință din lumea occidentală, precum *Jerusalem Bible*, *Traduction Œcuménique de la Bible* (în limba franceză), *Lutherbibel*, *Einheitsübersetzung*, *Zuercher Bibel* (în limba germană), sau *King James Version*, *New International Version*, *English Standard Version*, *English Revised Version*, dar și *New Testament Peshitta Translation* (în limba engleză). Nu în ultimul rând, trebuie spus că cercetătorul dispune de numeroase lexicoane, dicționare, concordanțe, referințe încrucișate, dar și manuale de gramatică ebraică și greacă, module speciale de analiză avansată a textului biblic, precum și module de hărți detaliate ale lumii Vechiului și Noului Testament. Un utilitar aparte este cel care permite vizualizarea, în paralel, a textului masoretic, conținut în Codexul de la Leningrad, și a textului grecesc, extras din Septuaginta lui Rahlfs și din cea de-a douăzeci și șaptea ediție a Noului Testament editat de Nestle și Aland. Fereastra dedicată analizei comparative a celor două versiuni originale de referință conține atât textul biblic în sine, cât și analizele morfologice ale cuvintelor folosite și definițiile acestora în cele mai importante dicționare și lexicoane de limbă engleză disponibile în biblioteca programului. De altfel, această analiză comparativă poate fi extinsă la nivelul întregii biblioteci, utilizatorul având posibilitatea de a urmări, în paralel, atât diferite versiuni ale textelor originale, cât și traducerile moderne. În ceea ce privește limba română,

unica ediție biblică prezentă în *BibleWorks* este cea realizată de Dumitru Cornilescu, în anul 1921.

Modul în care este structurată fereastra principală a programului permite o utilizare extrem de facilă. În centrul ferestrei se găsește secțiunea dedicată textelor biblice propriu-zise. Utilizatorul își poate alege dintr-un meniu edițiile pe care dorește să le folosească, putând alege, de asemenea, să vizualizeze și alte lucrări conținute de *BibleWorks*, precum operele Sfinților Părinți, în ediția engleză a lui Schaff, ori traducerea engleză a operelor lui Iosif Flavius, realizată de Whiston, în anul 1828. În stânga acestei secțiuni principale se găsește o fereastră dedicată căutărilor de termeni în toate edițiile disponibile. Trebuie spus că, de altfel, căutarea se poate realiza foarte simplu, printr-un dublu clic efectuat pe un anumit cuvânt în fereastra principală, urmând ca în fereastra din stângă să apară, sub forma unei liste, toate locurile biblice în care apare respectivul cuvânt. În partea dreaptă se găsește o a treia secțiune, acolo unde apar intrările de dicționar corespunzătoare termenilor ebraici, grecești sau chiar englezi deasupra cărora se găsește cursorul utilizatorului, în fereastra principală. Aici se găsesc, de asemenea, numeroase alte subsecțiuni, dedicate referințelor încrucișate, statisticilor sau notelor. În general, meniurile sunt foarte complexe și pot părea derutante, la o primă utilizare. Firește, nu toate facilitățile programului sunt necesare tuturor cercetătorilor, însă modulele principale, acelea care compun, de altfel, nucleul software-ului, sunt foarte ușor de întrebuițat o dată ce se creează anumite automatisme.

3. Libronix Digital Library System

Libronix Digital Library System este un software produs de Libronix Corporation, care se prezintă sub forma unei librării digitale de cărți și unelte pentru studii interactive. Ceea ce deosebește *Libronix* de *BibleWorks* este faptul că acest software nu este decât o platformă computerizată care trebuie alimentată cu materiale documentare, fie ele cărți sau colecții de cărți digitalizate, ori unelte de lucru. În funcție de interese și, desigur, de posibilitățile financiare, utilizatorul își poate construi o bibliotecă digitală pe care să o gestioneze și să o utilizeze prin intermediul platformei *Libronix*. Interesant este faptul că *Libronix* nu este un software dedicat, în exclusivitate, studiilor biblice, ci el poate funcționa la fel de bine în orice alte domenii, atâta vreme cât materialele pe care utilizatorul le integrează în platformă corespund cerințelor tehnice ale acesteia (Rolfes & Zukowski 2007: 124). Astfel, pentru domeniul studiilor biblice, se pot achiziționa materiale chiar de la producătorii platformei, de pe site-ul www.logos.com², creându-se, astfel, o conexiune directă între *Libronix* și *Logos Bible Software*, program pe care îl vom prezenta în secțiunea următoare. Grație sistemului modular în care a

² Site-ul <http://www.logos.com> conține numeroase materiale ajutătoare pentru o utilizare optimă a *Libronix Digital Library System* și a *Logos Bible Software*, dar funcționează și ca magazin virtual pentru produsele Logos Research Systems, Inc. (companie care deține și Libronix Corporation).

fost gândit *Libronix*, însă, bazele de date pot fi actualizate și reconfigurate cu ușurință, astfel încât platforma să-și atingă la maximum potențialul, adică să se prezinte ca un mediu digital prietenos și eficient (Dillon & Hysell 2004: 260).

Programul prezintă o fereastră principală, acolo unde pot fi deschise cărțile și instrumentele de lucru pe care utilizatorul le-a achiziționat și le-a integrat în baza de date. Această fereastră dispune de o mulțime de meniuri, a căror utilitate se găsește în strânsă legătură cu conținutul bazei de date aflate la dispoziție. Unul dintre aceste meniuri este dedicat căutărilor specializate în edițiile biblice sau în lucrările de specialitate, precum și unei căutări extrem de exacte a termenilor din limba greacă. Alte meniuri permit adăugarea și configurarea unor filtre care să faciliteze lucrul utilizatorului cu diversele materiale deschise și să-i asigure acestuia o bună orientare în materialul documentar. De asemenea, programul permite și efectuarea unor studii specializate pe anumite pasaje sau teme biblice, prin configurarea unor ferestre aparte conținând toate referirile și intrările de dicționar și de lexicon din baza de date, cu trimitere la respectivul pasaj, ori la respectiva temă. Această facilitate este extrem de utilă, întrucât oferă posibilitatea unei exegeze extrem de complexe, pe baza unei corpus documentar ale cărui dimensiuni sunt limitate, în ultimă instanță, doar de posibilitățile materiale ale cercetătorului sau ale instituției. Se pot realiza, astfel, studii ample și foarte exacte numai cu ajutorul unui calculator, fără a mai fi necesară manevrarea unui număr mare de cărți, cu consultarea, în paralel, a lexicoanelor, dicționarelor și concordanțelor, proceduri care îngreunează sensibil munca cercetătorilor și reduc drastic eficiența acestora.

Firește, trebuie spuse câteva cuvinte și în ceea ce privește costurile pe care le implică folosirea platformei *Libronix Digital Library System*. Aceste costuri sunt reprezentate de cărțile, colecțiile și instrumentele de lucru pe care cercetătorul trebuie să le achiziționeze pentru a putea folosi facilitățile oferite de software. Site-ul www.logos.com oferă o mulțime de materiale spre vânzare, dar, din păcate, prețurile multora dintre acestea sunt prohibitive chiar și pentru utilizatorul occidental. Adesea, însă, compania desfășoară campanii de promovare în cursul cărora se aplică reduceri importante, în special pentru colecțiile masive. Ca și în cazul *BibleWorks*, deși valorile absolute ale prețurilor percepute pentru produsele digitale sunt foarte ridicate, ele reprezintă, în cele mai multe cazuri, numai o fracțiune din costurile pe care le-ar implica achiziționarea originalelor tipărite ale respectivelor lucrări.

4. Logos Bible Software

Logos Bible Software, un program produs de aceeași firmă care produce și platforma *Libronix*, este, probabil, cel mai bun software destinat studiilor biblice care există, la ora actuală, pe piață (Melick & Melick 2010: 80). Interfața foarte prietenoasă, multitudinea de cărți și instrumente de lucru pe care le pune la dispoziție, sistemul modular intuitiv – toate aceste caracteristici fac din *Logos Bible Software* un tovarăș

extrem de plăcut pentru traducătorul și exegetul contemporan al Sfintei Scripturi, precum și pentru orice alt cercetător preocupat, la un moment dat, de o anumită problemă din spectrul studiilor biblice. Actualmente, *Logos Bible Software* a ajuns la versiunea a patra și poate fi achiziționat sub forma unui pachet, care poate include un număr mai mic sau mai mare de resurse, în funcție de disponibilitățile financiare ale cumpărătorului. Pachetul cel mai accesibil, *Christian Home Library*, include paisprezece ediții ale Sfintei Scripturi și instrumente interliniare, patru comentarii, șase lucrări de referințe biblice, șapte introduceri și lucrări cu caracter general în domeniul studiilor biblice, unsprezece resurse pentru pastorație și un set de încă alte douăzeci și cinci de resurse. Următoarele opt pachete cuprind din ce în ce mai multe materiale, ajungând până la pachetul *Portofolio Edition*, care cuprinde peste o mie șase sute de resurse, la un preț care reprezintă numai zece la sută din valoarea cumulată a edițiilor tipărite. Deși nu este deloc un program ieftin, *Logos Bible Software* reprezintă soluția ideală pentru acoperirea unui segment foarte important din nevoia de instrumentar biblic a unui cercetător în domeniu (van Kampen 2006: 130-131). În descrierea ce urmează am luat ca obiect de referință versiunea *Platinum*, cu peste o mie două sute de resurse, pentru a putea evidenția cât mai bine potențialul acestui program.

Logos Bible Software conține principalele ediții ale textelor biblice originale. Astfel, sunt prezente *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, *Septuaginta*, ediția Rahlfs, *Noul Testament*, ediția a douăzeci și șaptea Nestle-Aland, dar și ediția recentă a *Society of Biblical Literature*. De asemenea, găsim în acest pachet, precum și în câteva dintre cele inferioare, majoritatea edițiilor critice mai vechi ale Vechiului și Noului Testament, dar și o colecție conținând textul celor mai vechi manuscrise biblice. Bineînțeles, dintr-un asemenea software nu puteau lipsi traduceri importante ale Sfintei Scripturi în limba engleză, atât cele clasice, precum versiunea *King James*, cât și cele moderne, cum este cazul *New American Standard Bible* sau *New International Version*. Extrem de utile sunt edițiile interliniare, cele mai utile fiind cele care prezintă textul original, însoțit de analiza morfologică a fiecărui cuvânt și de traducerea sau traduceri posibile în limba engleză. *Logos Bible Software* conține o multitudine de astfel de module, majoritatea incluse chiar și în pachetul al doilea, *Bible Study*, al cărui preț nu este nicidecum unul prohibitiv. Din păcate, edițiile *Lexham Greek-English New Testament Interlinear*, *Lexham Hebrew-English Interlinear* și *Lexham Greek-English Septuagint Interlinear*, unele dintre cele mai utile instrumente de lucru, în general, pentru traducătorul și exegetul contemporan, sunt disponibile numai în pachetele superioare. La fel stau lucrurile și cu cea mai mare parte a colecțiilor și seturilor de comentarii. Pachetul *Platinum*, cel la care ne referim cu precădere, conține, din fericire, colecții impresionante, precum *Classic Commentaries on the Greek New Testament* (în paisprezece volume), *New American Commentary* (în treizeci și șapte de volume), *The New International Greek Testament Commentary* (în treisprezece volume), dar și clasicul *The Pulpit Commentary* (în nu mai puțin de șaptezeci și șapte de volume).

Acestei baze de date impresionante i se adaugă și lucrări care privesc istoria și cultura Bibliei (ca, de pildă, *Archaeological Encyclopedia of the Holy Land* sau *A History of the Jewish People in the Time of Jesus Christ*, lucrarea clasică a lui Emil Schürer), dar și un corpus masiv de dicționare, enciclopedii și concordanțe indispensabile cercetătorului din domeniul studiilor biblice. Secțiuni bogate în materiale sunt și cele care privesc teologia biblică și activitatea pastorală bazată pe textul scripturistic, dar ele nu sunt destinate într-atât traducătorului și exegetului, cât teologului, și, oricum, majoritatea se regăsesc numai în pachetul *Portofolio*. O prezentare detaliată a materialelor existente în pachetele *Logos Bible Software* nu-și are locul aici, întrucât ea poate fi găsită pe site-ul dedicat acestui program. Cât despre, lucrul cu software-ul, acesta nu este deloc complicat. Interfața devine foarte familiară după numai câteva utilizări, întrucât se comportă, în general, asemenea sistemului de ferestre folosit de browserele de internet. Utilizatorul poate alege să folosească platforma de bază a programului sau să deschidă ferestre noi cu taburi, aranjându-și materialele astfel încât să-i fie cât mai ușor de accesat. Interconexiunile dintre modulele programului permit lucrul rapid și pe mai multe planuri, fără a implica un efort considerabil din partea cercetătorului. Nu există un anumit model de folosire a *Logos Bible Software*, ci programul răspunde, pur și simplu, nevoilor punctuale ale utilizatorilor. Sistemul de căutare poate fi și el particularizat, astfel încât să afișeze numai rezultatele dintr-o anumită categorie de materiale (ediții critice, comentarii, lexicoane etc.) sau să ierarhizeze rezultatele după o ordine stabilită de utilizator. Acesta poate, de altfel, fie să acceseze direct materialele pe care le dorește, fie să pornească o căutare și să continue, apoi, grație sistemului de interconexiuni, explorând din ce în ce mai multe dintre facilitățile oferite de program. *Logos Bible Software* este, practic, o întregă bibliotecă disponibilă pe calculatorul personal, o lume fascinantă care merită adesea explorată numai de dragul cunoașterii, dar care rămâne, în primul, o resursă extrem de puternică pentru profesioniști și pentru proiectele de cercetare punctuală.

5. Concluzii

Din această foarte scurtă prezentare se pot observa cu ușurință importanțele avantaje pe care le presupune folosirea unui instrumentar electronic performant de către traducătorul și exegetul contemporan. Chiar și în pachetele minimale ale celor trei software-uri prezentate sunt conținute materiale bibliografice și instrumente de lucru care ușurează cu mult munca de documentare și permit o orientare rapidă în dicționarele, lexicoanele, concordanțele și colecțiile de comentarii. Desigur, principalul impediment este reprezentat de costurile ridicate pe care le implică achiziționarea acestor programe, însă gestionarea corectă a resurselor materiale generate de proiectele și granturile de cercetare poate ajuta la construirea unor baze de date, fie ele chiar și cu utilizatori multipli, prin negocierea unor licențe avantajoase cu producătorii programelor. Așa cum am subliniat de mai multe ori pe

parcursul prezentării, deși valorile absolute ale prețurilor acestor software-uri sunt foarte ridicate, raportat la conținutul pachetelor și la costurile pe care le-ar implica achiziționarea originalelor tipărite, aceste prețuri sunt deosebit de avantajoase.

Bibliografie

- Carr 2010: David M. Carr, *An Introduction to the Old Testament: Sacred Texts and Imperial Contexts of the Hebrew Bible*, Wiley-Blackwell, New York, 2010.
- Dillon & Hysell 2004: Martin Dillon, Shannon Graff Hysell, *Recommended Reference Books for Small and Medium-sized Libraries and Media Centers: 2004 Edition*, Libraries Unlimited, Santa Barbara, 2004.
- Hayes & Holladay 2007: John H. Hayes, Carl R. Holladay (ed.), *Biblical Exegesis: A Beginner's Handbook*, 3rd. ed., Westminster John Knox Press, Louisville, 2007.
- Melick & Melick 2010: Rick Melick, Shera Melick, *Teaching that Transforms: Facilitating Life Change through Adult Bible Teaching*, B&H Publishing Group, Nashville, 2010.
- Rolfes & Zukowski 2007: Helmuth Rolfes, Angela Ann Zukowski (eds.), *Communicato Socialis: Challenge of Theology and Ministry in the Church*, University Press, Kassel, 2007.
- van Kampen 2006: Beverly van Kampen, *The Bible Study: Teacher's Guide*, Faith Walk Publishing, Lima-Ohio, 2006.